

**Impact
Factor
3.025**

ISSN 2349-638x

Refereed And Indexed Journal

**AAYUSHI
INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY
RESEARCH JOURNAL
(AIIRJ)**

Monthly Publish Journal

VOL-IV

ISSUE-IV

APR.

2017

Address

• Vikram Nagar, Boudhi Chouk, Latur.
• Tq. Latur, Dis. Latur 413512 (MS.)
• (+91) 9922455749, (+91) 9158387437

Email

• aiirjpramod@gmail.com
• aayushijournal@gmail.com

Website

• www.aiirjournal.com

CHIEF EDITOR – PRAMOD PRAKASHRAO TANDALE

दलित मुस्लीम महिलांची सद्याःस्थिती

डॉ.एस.वाय.पाटील

सहयोगी प्रध्यापक

शिक्षणशास्त्र संकूल

स्वा.रा.ति.म.वि.नांदेड

नसरीन शेख अ.सलीम

एम.फिल. प्रशिक्षणार्थी

स्वा.रा.ति.म.वि.नांदेड

देशात एखाद्या समाजाचा विकासाचा अभ्यास करायचा असेल तर, त्या समाजातील स्त्रियांचे स्थान आणि त्यांची प्रकृती विषयी अभ्यास करणे गरजेचे आहे. कारण कुटूंब आणि समाज जो घडतो त्यांमध्ये स्त्रियांची भूमिका महत्वाची आहे. मुस्लीम समाजातील स्त्रियांचे विचार केला तर त्यांची परिस्थिती चांगली नाही. कारण त्यांच्यामध्ये शिक्षणाचे प्रमाण अत्यल्प दिसून येते. प्राथमिक आणि माध्यमिक शिक्षण बऱ्यापैकी घेणाऱ्यां मुली आहे.परंतु दहावी येता येता गळतीचे प्रमाण वाढू लागते. पदवी घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण अत्यल्प आहे. मुस्लिम मुलींचा जास्त कल माजभाषेत शिक्षण घेण्यात असतो, म्हणून उर्दू शाळेत प्रवेश जास्त असते. ग्रामीण भागात उर्दू माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण व्यवस्था आहे. परंतु उच्च शिक्षणासाठी शहरात जावे लागते. परंतु तेथे मराठी किंवा इंग्रजीतून शिक्षण घ्यावे लागते. उर्दू तून उच्च शिक्षण संस्था आवश्यक तेवढ्या प्रमाणात नाही. येथेच त्यांना भाषेची समस्या येते. त्यामुळे शैक्षणिक गुणवत्ता खालवते. कमी गुण असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना कोणत्याही क्षेत्रात स्पर्धा करता येत नाही.

या समाजात गोशा पद्धती पाळले जात असल्याने शिक्षण व्यतिरिक्त घराबाहेर जाण्याची परवाणगी नसते. त्यामुळे शिक्षण घेत असताना समाजात वावरताना अडचणी येतात. घराबाहेरचे जग वेगळे असते. बाहेरच्या वातावरणात एकस्र होण्यास असहजता येते. इतर समाजाच्या विद्यार्थ्यांना जास्त शैक्षणिक सुविधा उपलब्ध असल्याने या समाजातील मुलींना त्यांच्यासोबत स्पर्धा करता येवू शकत नाही. प्रत्येक मुलींकडे स्वतःचे मोबाईल, बँकमध्ये स्वतःचे अकाउंट उघडलेले आहेत का? हे सुद्धा प्रश्न आहेत. या मुलींना बँकचे व्यवहार करता येतात का? संगणकाची तोंडओळख आहेत का? इंटरनेट हाताळता येते का? या प्रश्नाचे उत्तर कमी आशादायक आहेत.

अर्थिक स्थिती बिकट असल्याने शिक्षणात त्यांना अनेक समस्यांना तोंड घ्यावे लागते. कुटूंबात स्त्रि पुरुषात भेदभाव केले जाते. मुलीपेक्षा मुलाच्या शिक्षणावर पैसा अधिक खर्च केला जातो. प्रत्येक बाबतीत मुलींना हिनतेची वागणुक दिले जाते. आर्थिक बाबतीतही स्त्रियां पुरुषावर अवलंबून असतात. घरची परिस्थिती चांगली नसेल तर प्रत्येक कुटूंबातील स्त्रियां पुरुषा बरोबर काम करतांना दिसतात. शिक्षण नसल्यामुळे स्त्रियांना कमी दर्जाचे काम करावे लागते.

जातीयतेचा दुष्परिणाम मुस्लीम समाजावरही दिसून येतो. दलित मुस्लीम समाजातील स्त्रियांना अनेक समस्यांना सामोरे जावे लागते. उच्च वर्गातील लोकांचे कनिष्ठ वर्गातील लोकांबरोबर रोटी व्यवहार आहे, परंतु बेटी व्यवहार होत नाही. आजही दलित मुस्लीम वर्गातील लोकांना आपल्या मुलां-मुलींचा विवाह आपल्याच समाजात करावे लागते. उच्च वर्गातील मुस्लीम समाज दलित मुस्लीम समाजातील मूलीशी विवाह करण्याचे विचारही केला जात

नाही. त्यामुळे या समाजातील शिक्षित मुलीशी विवाह करण्यास उच्च वर्गातील पुरुष तयार नसतो. ही समाजातील विषमता आजही टिकवून आहेत.

या समाजात परंपरागत पध्दतीने चालत आलेल्या धार्मिक रितीरिवाज दिसून येते. बुरखा पध्दती आहे. प्रत्येक तरूण मुलींना बुरखा घालणे आवडते. त्यांना बुरखा घालावे हि बंधने नसून ते स्वेच्छेने घालतात. इस्लाम धर्मातील शरीयतवर त्यांची श्रद्धा आहे. त्यामध्ये कोणत्याही प्रकारचे बदल करावे अशी इच्छा नाही. विवाहविषयी संबंध वडिलधारी व्यक्तीच ठरवतात. प्रेमविवाह होतानां दिसत नाही. एकच पत्नित्व पध्दती दिसून येते. कोणत्याही पुरुषांचे एकाच वेळी चार विवाह झालेले दिसत नाही. तिन तलाक देवून घटस्पोट झालेले एकही घटनां दिसून येत नाही.

२७ नोव्हेंबरला स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या झालेल्या निवडणुकीत थेट नगराध्यक्षपदांची निवडणुकीचा प्रयोग झाला. नगरपालिका आणि नगरपंचायतीच्या सभासदांना मतदान करून, नगराध्यक्षपदांसाठी मतदान करायचे होते. याविषयी स्त्रियांमध्ये तारांबळ उडत होती. कारण कोणत्या सभासदांना निवडून दिले तर कोणता पक्ष बहुमताने निवडून येईल? तर कोणत्या पक्षाचा नगराध्यक्ष निवडून दिला, तर आपल्या क्षेत्राचा विकास होईल यामध्ये संभ्रम होता. पहिल्यांदाच एकावेळी दोन किंवा तीन मतदान करायचे होते, या विषयी स्त्रियांमध्ये राजकीय जाणीव जागृती नाही.

या समाजातील महिलांचे समस्या दूर करण्यासाठी वैचारिक बदल घडवून आणणे गरजेचे आहेत. त्यासाठी सामाजिक प्रबोधनाद्वारे त्यांना शिक्षणाच्या प्रवाहात आणून, त्यांनाही उच्च शिक्षण घेताना येणा-या आर्थिक समस्या दूर झाल्या पाहिजे. त्यासाठी प्रशासनाने आर्थिक मदत केली पाहिजे. तरच या समाजाची प्रगती होईल.

ज्युलियट मिचेल यांच्या मते, 'कुटुंबातून स्त्रीचे दुय्यम स्थान निर्माण होत असल्यामुळे संस्थेत आमलाग्र बदल करण्यात यावा. स्त्रीपुस्र वेगवेगळी जडणघडण नैसर्गिक नसून, पुस्रासत्ताक व्यवस्थेची निष्पत्ती आहे. त्यामुळे स्त्री मुक्ततेसाठी समान शिक्षणचा अधिकार, समान कामाचा अधिकार असणे, नीती अनीतीवर आधारित दुहेरी मूल्यव्यवस्थेचे उच्चाटन हे सर्व बदल घडवून आण्याची आवश्यकता आहे.'

मानसशास्त्रीय स्त्रीवादी सिध्दांतानुसार, स्त्रियांना प्राप्त होणारे दुय्यमत्व तिचे होणारे शोषण आणि दमन हे तिला लहानपणापासून मिळालेल्या अनुभवानुसार ठरत असते. तिचा विकास कशाप्रकारे झाला यावरही अवलंबून असते. स्त्रीचे भरणपोषण होत असताना तिला दुय्यमतेची वागणूक दिली जात असते. स्त्रीवर मानसिक दडपण आणले जाते. त्यामुळेही आपल्याला स्वातंत्र्याची गरज आहे याचा तिला विसर पडतो.

बेटी प्रीडन यांनी मध्यमवर्गीय स्त्रियांना ग्रहिणीची प्रतिमा नाकारण्याचा सल्ला दिला. स्त्रियांना घराबाहेर आपले आवडीचे क्षेत्र निवडण्याचा अधिकार आहे. तो त्यांच्या अस्तित्वाचा गाभा असायला हवा असे तिला वाटते. शिक्षण, नौकरी, धर्म प्रसिध्दी माध्यमे, राजकीय हक्क कुटुंब या स्तरावर स्त्रियांविषयी दुजाभाव दाखविला जातो. यास प्रीडनने विरोध केलेला आहे. तिच्या मते पुस्र वर्चस्वातून मुक्त होण्याचा एकच मार्ग आहे. तो म्हणजे स्त्रियांचे मानसिक अवलंबित्वापासून दूर जाणे हे होय. पितृसत्ताक पध्दतीमुळे स्त्रिया या मानसिकदृष्ट्या पुस्रावर अवलंबून असतात. हे अवलंबन बंद झाल्यास स्त्रियांची अनेक शृंखलातून मुक्तता होईल.

संदर्भ ग्रंथसुची :-

- भारतीय समाज संरचना आणि समस्या - डॉ. प्रदिप आगलावे
स्त्रीवादी सामाजिक विचार - विद्युत भागवत
कौटुंबिक हिंसाचार आणि कायदा - अॅड आसिम सरोदे